

هنرمندان یک خاندان تاریخی کاشان آثارگرانه‌های آنان

حسن نراقی

معجم البلدان، شهر کاشان را بواسطه کاشی‌های مینایی که در آنجا ساخته میشود شناخته و معرفی میکند (و منها یجلب الفضائل القاشانی والعامه بقول القاشی).

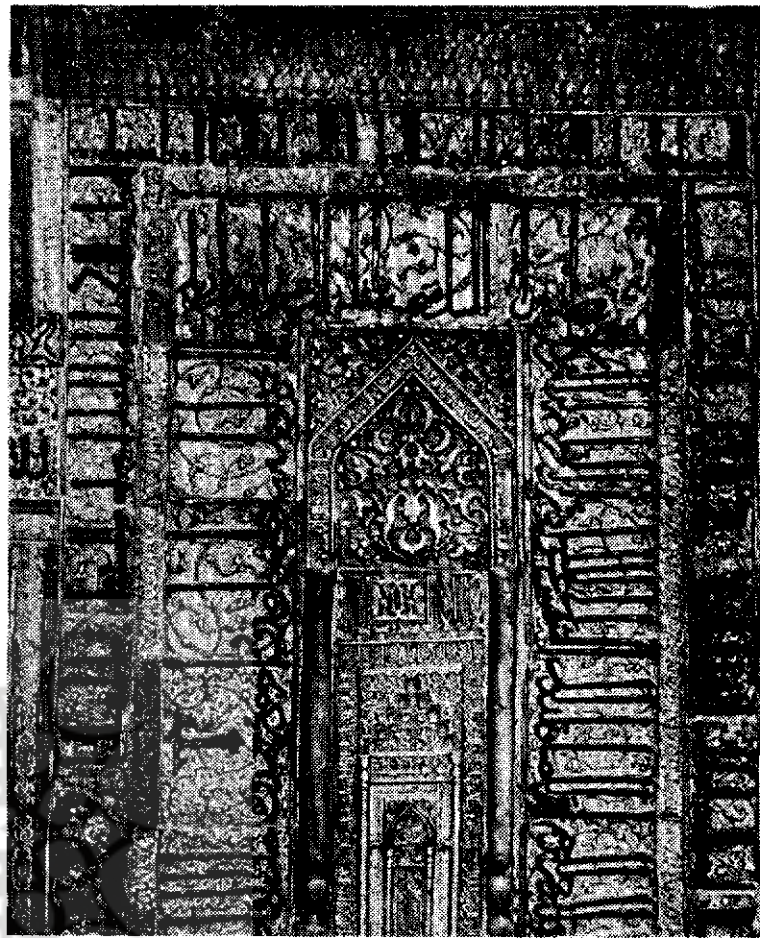
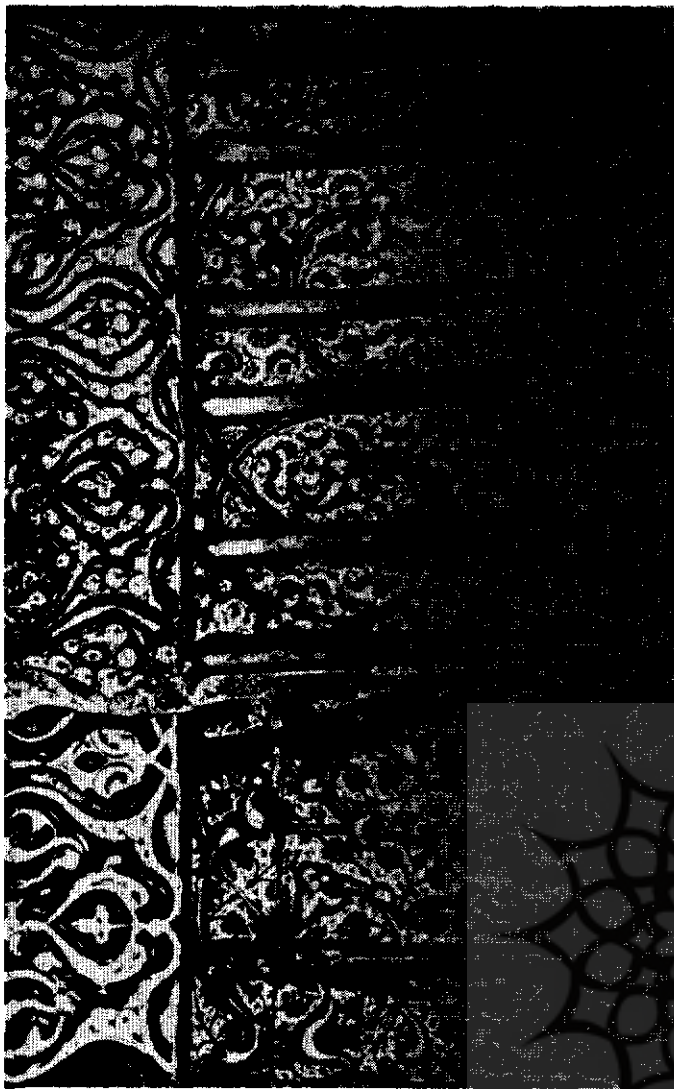
اما ممتازترین نوع کاشی، خشتی که در دوران تحول این صنعت پدید آمد، محرابهای بزرگ قدی و کتیبه‌های پیوسته خطی بود که برای مساجد و مقابر و اماکن عمومی ساخته میشد. و اینگونه محراب و کتیبه‌های تاریخی نه تنها اختصاص بکار گاههای کاشی‌سازی کاشان داشت، بلکه رموز کار و فرمول و دستورهای فنی آن منحصر در اختیار خانواده‌های معین و معدودی بوده که نسلاً بعدنسل بطور موروثی بیکدیگر سپرده بکار میبردند. بزرگترین خانواده کاشی‌سازان کاشان که در پیشه موروثی مهارت کامل و علم و عمل داشته‌اند، اولادان ابوطاهر بوده‌اند. زیرا علاوه بر آثار هنری چندنسل متوالی آنها که تاکنون باقی مانده است در نتیجه کشف کتاب خطی در موضوع دستورهای فنی سفال‌سازی، از تحلیل و ترکیب مواد لازم تا حرارت دادن در کوزه و غیره، تخصص و هنرمندی آنان ثابت و آشکار شده است.

این کتاب که در سال ۱۳۱۴ شمسی از کتابخانه مسجد ایاصوفیه اسلامبول بدست آمده، در سال ۷۰۰ قمری بقلم ابوالقاسم عبدالله بن علی بن محمد القاشانی المورخ، نگاشته و به تاج‌الدین وزیر سلطان محمد خدا بنده اهدا شده است. مؤلف نامبرده از جمله مورخین و کسانی است که در تألیف کتاب جامع التواریخ

مایه بسی خرسندی و سپاسگزار است که هنرهای زیبای کشور با انتشار مجله سودمند هنر و مردم، در حالیکه به ترویج و تشویق هنرهای زنده‌ی عصری میکوشد، در ضمن نیز طبق برنامه‌ی نافذ و مؤثری خاطره هنرهای فراموش شده باستانی را تجدید نموده، و بارزش‌های علمی و تحقیقی نام‌ونشان فرزندان هنر-آفرین این سرزمین را احیا میکند تا از این راه، نسل جوان را از میراث گرانه‌های نیاکانشان آگاه ساخته و با تجسم مزایای فکری و زیبایی‌های روحی پدران، ذوق نهفته فرزندان و استعداد هنری آنان را برانگیزد.

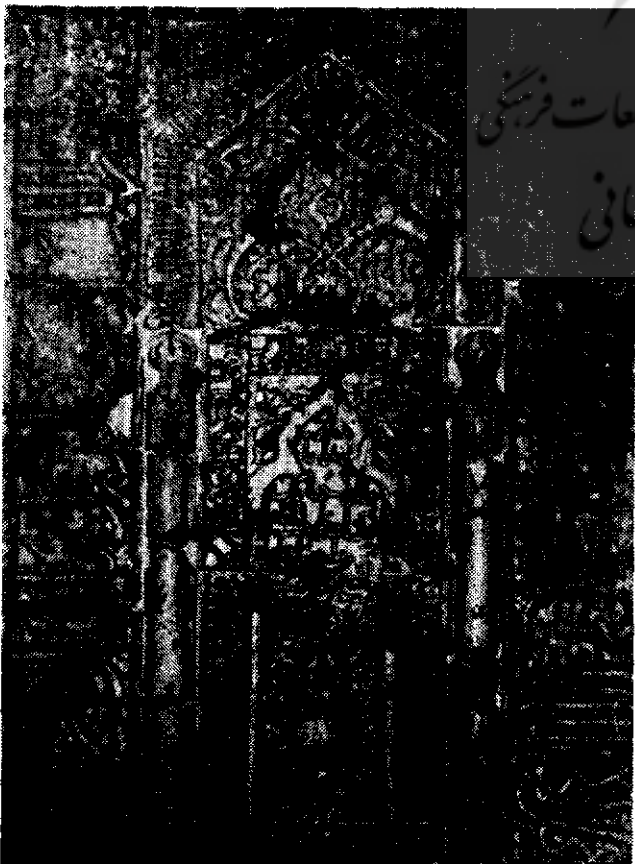
از این جهت و به پیروی از منظور عالی آن مجله در این مقاله چندین نسل متوالی یک خاندان تاریخی، هنر و دانش و آثار جاویدان آنان را یاد میکنیم:

بر اثر تحقیقات باستان‌شناسی، اکنون این نکته محرز گشته، که مرکز اولیه صنعت کاشی‌سازی یا بزرگترین هنر قدیمی ایران شهر کاشان بوده است. صنعت کاشی‌سازی که در آغاز پیدایش پدیده‌ای از انواع تکامل یافته صنعت سفال‌سازی و ظروف لعابدار و مینایی بود، رفته رفته بقدری جالب و دلپسند مردم گردید که صنعت بزرگ و مستقلی را بوجود آورد. یعنی از صورت اولیه خود که خشت لعابدار و ساده‌ای بیش نبود بوسیله نقش‌ونگار و رنگهای گوناگون، باوج ترقی و کمال زیبایی که کاشی‌های برجسته و مینایی و نوشته‌دار و طلائی باشد رسید. و چنان شهرت جهانی پیدا کرد که « یاقوت حموی » در کتاب

راست : محراب بزرگ حرم حضرت رضا ، کار محمدبن ابی طاهر -
۶۱۴ هجری

چپ : کتیبه کاشی حرم امام رضا ، کار محمدبن ابی طاهر - ۶۱۴ هجری
بائین : محراب کوچک حرم امام رضا ، کار علی بن محمد بن ابی طاهر -
۶۴۰ هجری

رشیدی شرکت و سهم بسزایی داشته . خود او نیز تاریخ سلطان محمد خدابنده را جداگانه تألیف کرده است . و گذشته از مراتب فضل و دانش وی ، از خاندان ابی طاهر میباشد که در صنعت کاشی سازی شهرت و مهارت کامل داشته اند . جدش محمد بن ابی طاهر و پدرش علی بن محمد و برادرش یوسف بن علی تا اواخر قرن هشتم هجری سرگرم بدین کار بودند . و بطوریکه در اینجا ملاحظه میشود نام آنها روی آثارشان جاویدان مانده است .
آثار خاندان ابی طاهر کاشانی

- ۱ - کاشی های ممتاز مرقد حضرت معصومه در قم ، کار محمد بن ابی طاهر با تاریخ ۶۰۲ هجری .
- ۲ - دو محراب بزرگ و کوچک و همچنین کتیبه حرم

حضرت امام رضا در مشهد کار محمدبن ابی طاهر با تاریخ ۶۱۲-۶۴۰ هـ .

۳- محراب امامزاده یحیی ورامین (اکنون در موزه دانشگاه فیلا دلفیاست)، کار علی بن محمدبن ابی طاهر و تاریخ ۶۶۳ هـ .

۱۰- کاشی‌های منقش بسیار زیبا (موزه مشهد)، کار محمدبن ابی طاهر، و کتیبه‌کاشی سردر حرم آستانه با تاریخ ۶۱۲ هـ .

۴- محراب مسجد قم (اکنون در موزه برلن است)، کار علی بن محمدبن ابی طاهر با تاریخ ۶۶۳ هـ .

۱۱- کتیبه قبر حبیب بن موسی پشت مشهد کاشان (در موزه ایران باستان)، شماره (۳۲۸۹) تاریخ ۶۷۰ هـ . هنرمندان دیگر که با فرزندان ابی طاهر همکاری داشته‌اند یکی ابوزید و دیگری استاد جمال نقاش، دستیاران محمدبن ابی طاهر بوده‌اند .

۵- محراب کوچک امامزاده حبیب بن موسی کاشان (اکنون در موزه ایران باستان است)، کار علی بن محمدبن ابی طاهر با تاریخ ۶۶۸ هـ .

و همچنین نام این کاشی‌سازان که در کاشان کارگاه‌های

۶- لوحه آرامگاه امامزاده یحیی ورامین (متعلق بموزه ارمیتاژ)، کار یوسف بن علی بن محمدبن ابی طاهر با تاریخ ۷۰۵ هـ .

محراب کوچک امامزاده حبیب بن موسی در کاشان، کار علی بن محمد - ۶۶۸ هجری (موزه ایران باستان)

۷- کتیبه کاشی، کار یوسف بن علی (متعلق بموزه بریتانیا)، با تاریخ ۷۰۹ هـ .

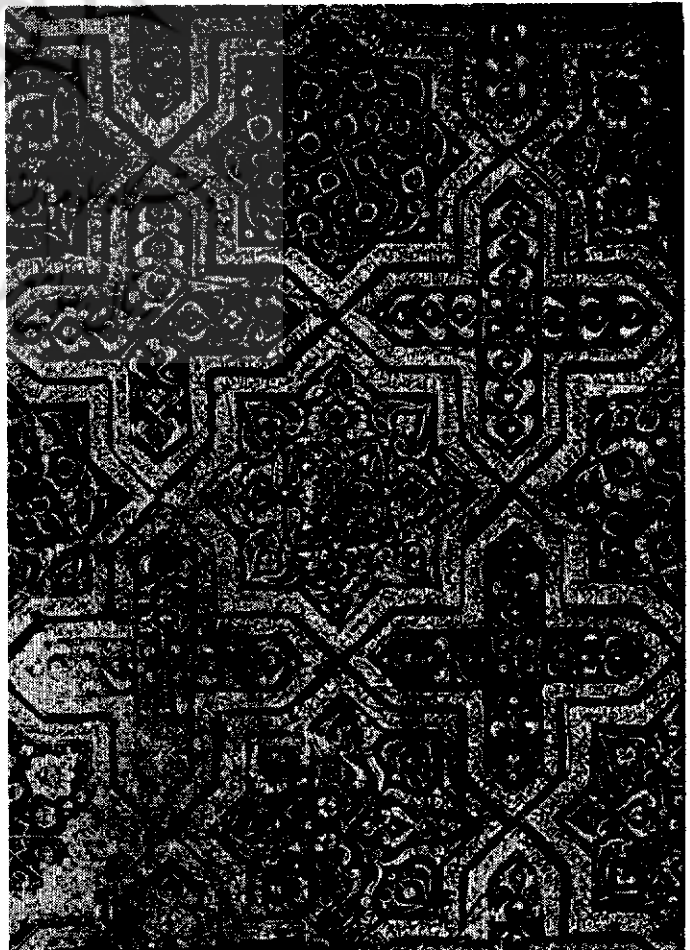
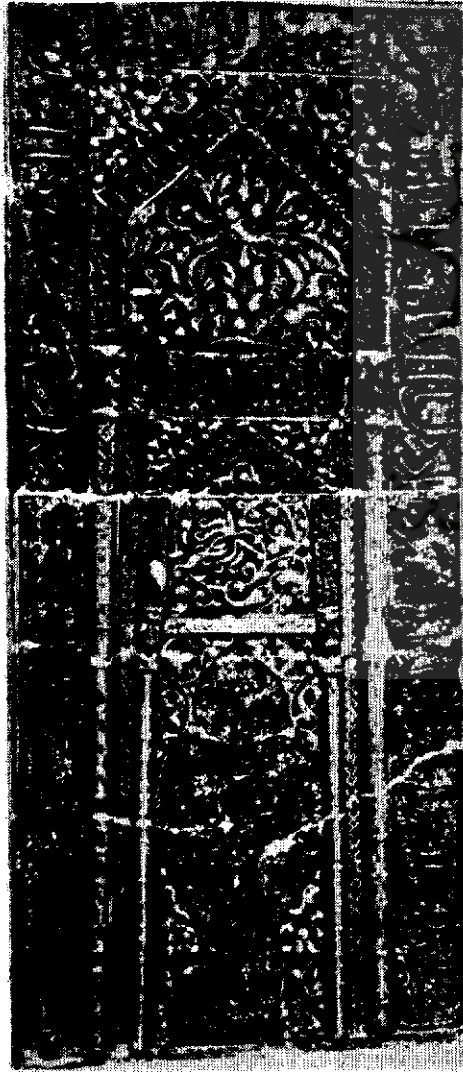
محراب کوچک امامزاده حبیب بن موسی در کاشان، کار علی بن محمد - ۶۶۸ هجری (موزه ایران باستان)

۸- کتیبه محراب، کار یوسف بن علی (موزه صنایع عرب در قاهره)، با تاریخ ۷۱۰ هـ .

محراب برجسته طلایی امامزاده علی بن جعفر قم

۹- محراب برجسته طلایی امامزاده علی بن جعفر قم

کاشی دیواری زرین، ساخت کاشان در قرن هفتم متعلق به امامزاده یحیی ورامین که اکنون در موزه اسلامی برلن موجود است

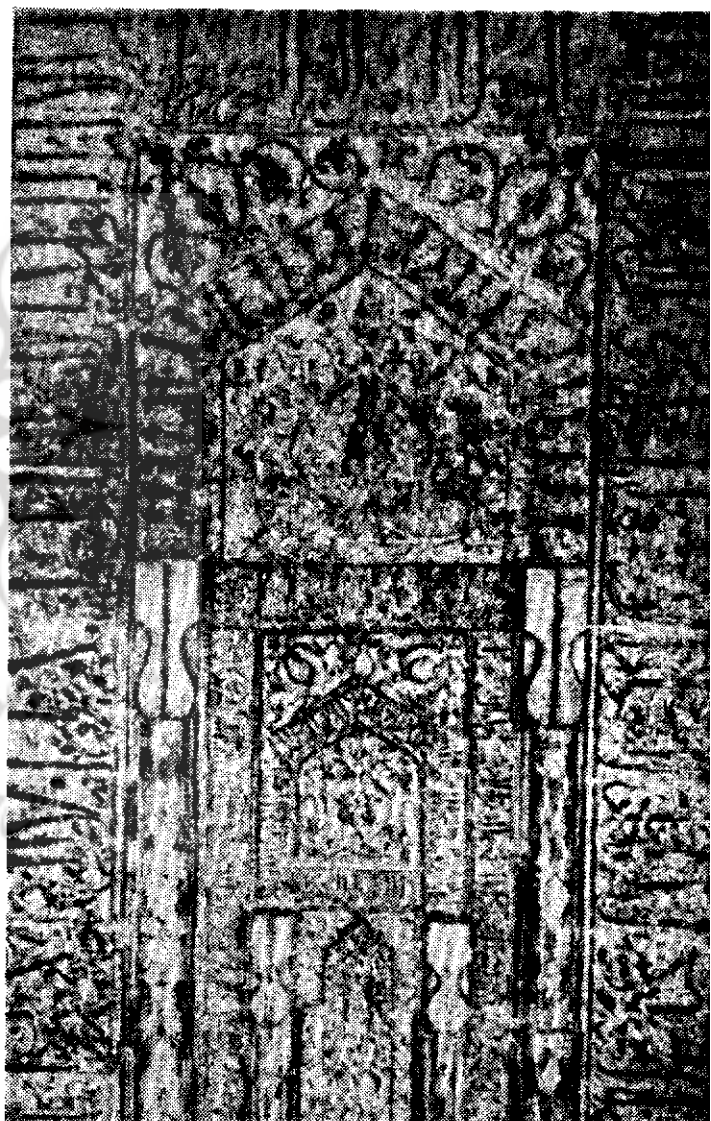

عربشاه ، روی محراب بزرگ متعلق بمسجد میدان کاشان
 (اکنون در موزه دولتی برلن)، بتاريخ ۶۲۳ هـ .
 ناگفته نماند که محراب اخير تا اوایل قرن کنونی که
 « لردگرنز » آنرا دیده و در سفرنامه‌اش از آن بخوبی یاد
 کرده و ستوده است در مسجد میدان بوده و همچنین حاج عبدالغفار
 نجم‌الدوله که در سال ۱۲۹۹ مسجد میدان را بازدید نموده
 سرنوشت این محراب را چنین پیش‌گوئی کرده است :

علی‌حده داشته‌اند روی آثارشان باقی مانده است .
 عبدالله بن محمود بن عبدالله (در کاشی‌های حرم آستانه
 قدس) ، بتاريخ ۶۱۲ هـ . علی حسینی کاتبی (محراب موزه
 ارمیتاژ لنینگراد).
 حسین بن علی بن احمد (محراب موزه متروپولیتن).
 سید رکن‌الدین روی کاشی‌های کوبی طلایی (موزه
 ایران باستان)، از تاریخ ۶۷۰ الی سال ۷۳۸ هـ و بالاخره حسن بن

قسمت بالای محراب امامزاده علی بن جعفر در قم

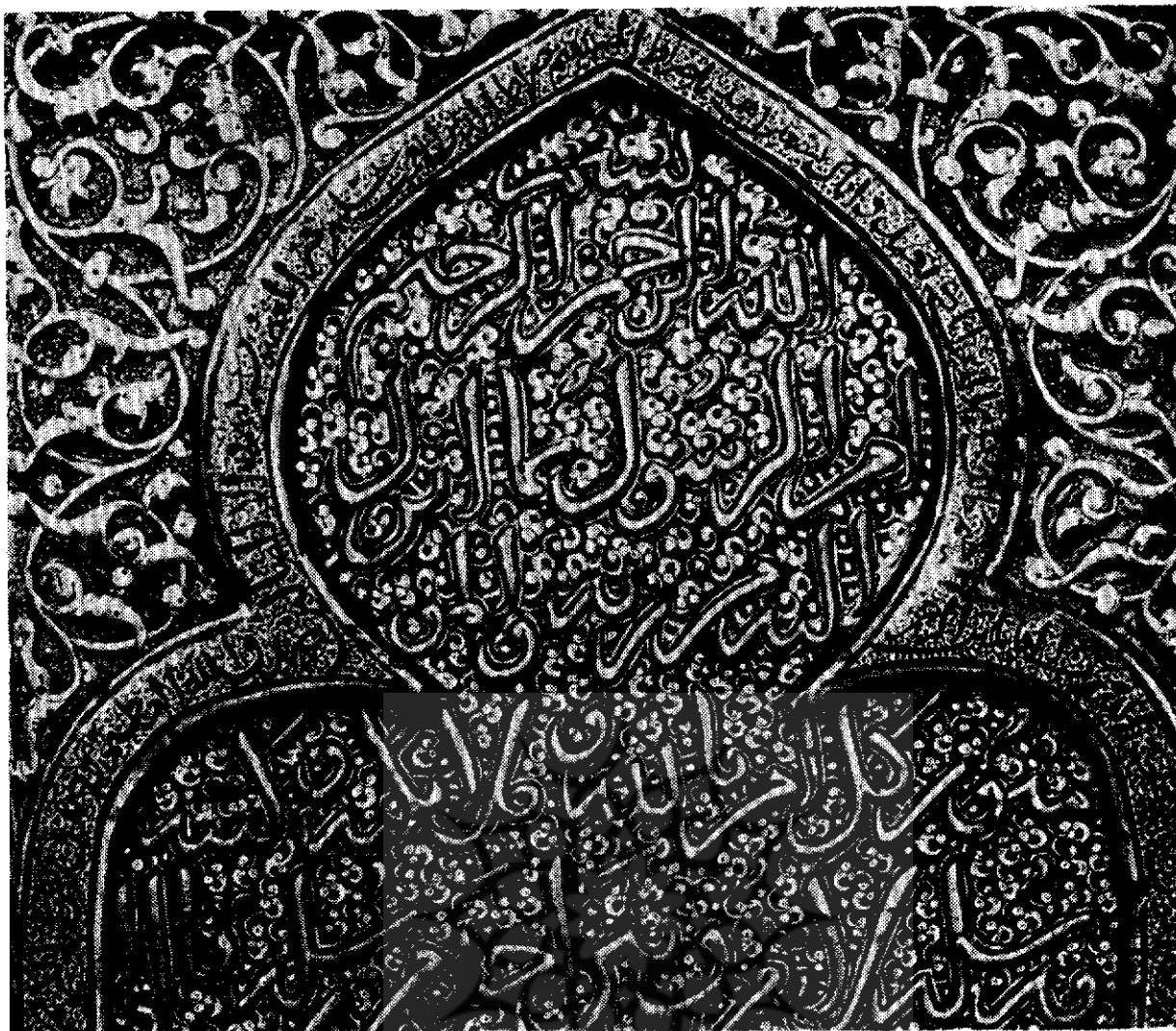
محراب امامزاده علی بن جعفر در قم، کار یوسف بن علی بن
 محمد بن ابی‌ظاهر کاشی - ۷۳۴ هجری (موزه ایران باستان)

« کاشان شهر آباد است . آثار قدیمه نیز از مساجد و بعضی
 ابنیه دیده شد . بازار مسگری معتبری دارد . کاشی‌های برجسته
 و معرق خوب در محراب ، مسجدی دیدیم خیلی تماشایی و معتبر
 است و فرنگی‌ها همان را اقلاً دو هزار تومان می‌خرند و حیف که
 آخر بهر تدبیر باشد خواهند ربود ! »
 (صفحه ۷ سفرنامه خوزستان)
 این محراب پس از ربوده شدن از مکان اصلی خود ، توسط

راست : قسمت دیگر از محراب امامزاده علی بن جعفر
 چپ : لوحه کاشی روی قبر علی بن جعفر در قم (موزه قم)

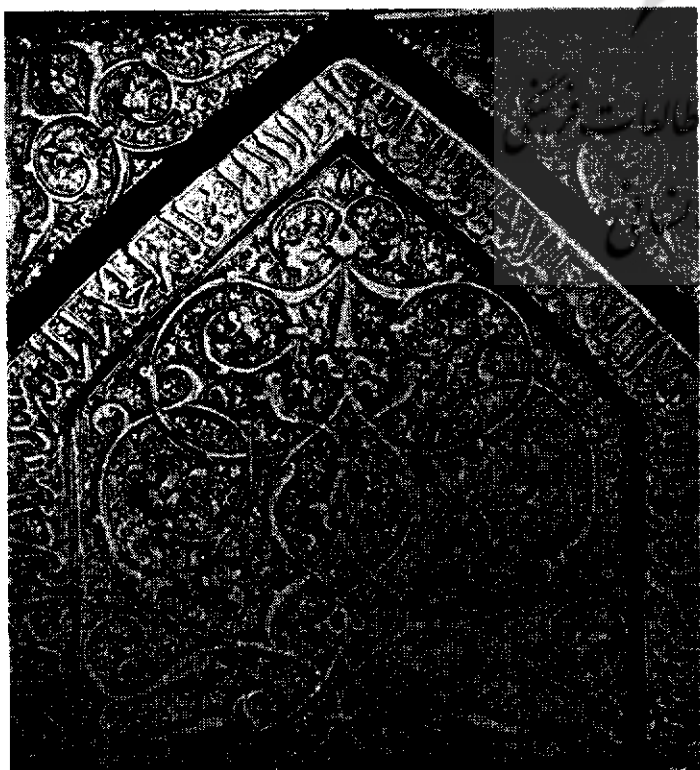
بالا : قسمت بالای محراب آرامگاه شیخ عبدالصمد نظری (موزة
ویکتوریا و آلبرت) لندن
پائین : لوح محراب ، ساخت کاشان در قرن هفتم

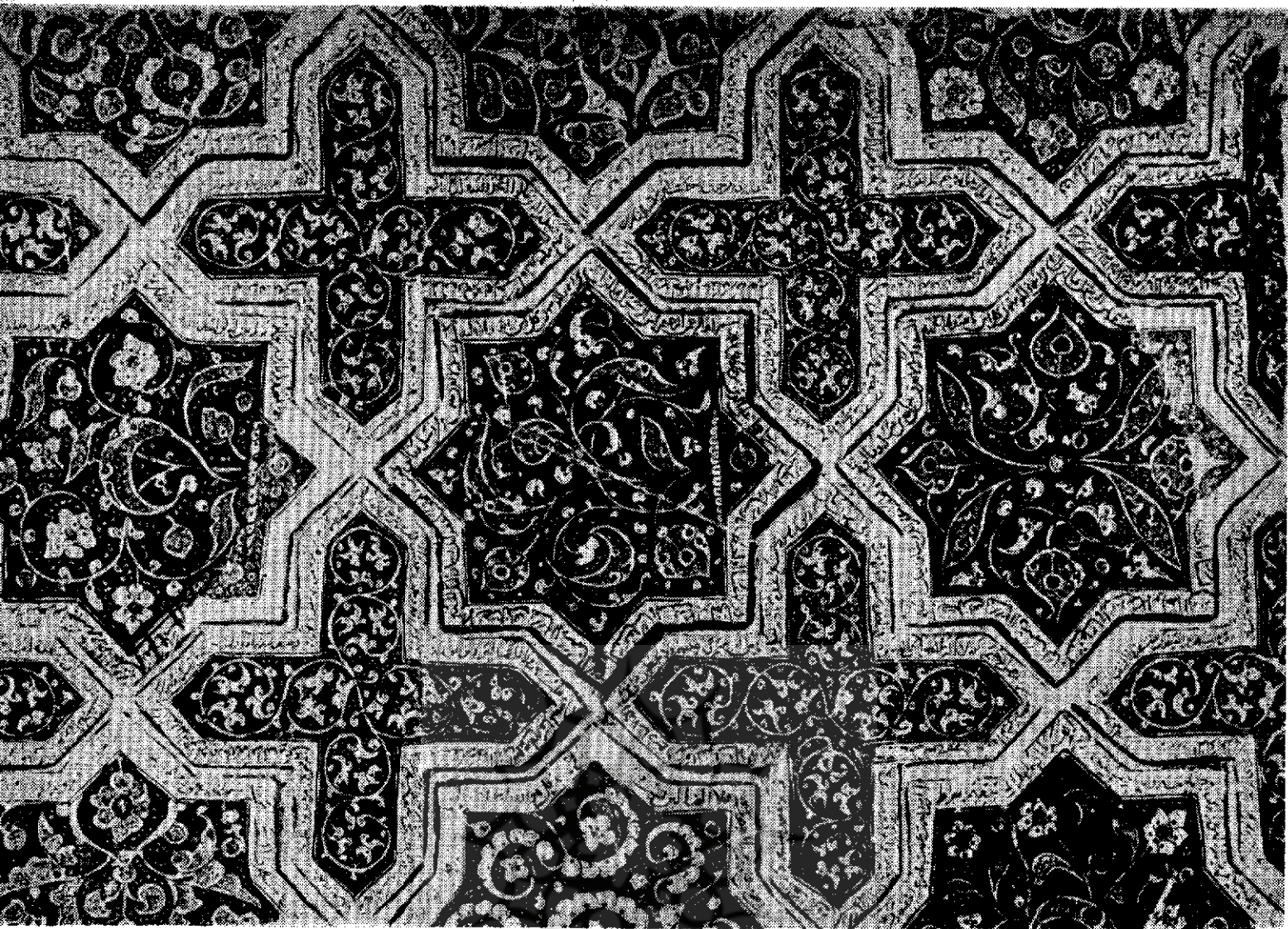
مستر پریس نام (J.R. Preece) قنصل انگلیسی خریداری
و باروفا حمل گردیده و در سال ۱۹۲۸ میلادی تحویل موزة
برلن شده است .

مستر آ. آ. پوپ آمریکایی ، خاورشناس نامی در کتاب
(شاهکارهای هنر ایران صفحه ۸۲) می نویسد :

« مساحت این محرابها گاهی به ۷۰ فوت مربع میرسد ،
اما جزئیات طرح آنها چنان باظرافت ودقت بوجود آمده که
گویی جواهریست که بدست استاد ماهری ساخته شده . . . . »
وخاورشناس دیگر مؤلف « صنایع ایران بعد از اسلام
در صفحه ۲۰۶ » میگوید :

« این محرابها بدون شك از بهترین وزیباترین آثار فنی

بالا : کاشی منقش مینائی ساخت کاشان درقرن هفتم
(موزه ارمنستان لنینگراد)

پائین : محراب مسجد میدان کاشان - ۶۴۳ هجری که اکنون درموزه
صنایع اسلامی برلن موجود است

ادوار تاریخی ایران بشمار میرود که درقرن هفتم بدرجه عظمت
و کمال خود رسیده است .

تصحیح

غلط‌های زیر که در طبع مقاله باغشاه فین در کاشان
مندرج در شماره چهاردهم روی داده بدینگونه اصلاح میگردد :

صفحه	ستون	سطر	غلط	صحیح
۴۰	اول	ششم	فهی	خهی خرگاه خاقانی
۴۱	دوم	هیجدهم	حسین	ملاحسن فیض
۴۲	اول	چهارم	اوگزن	لردگزن
۴۲	دوم	آخر	بقبرستان	نقیرستان

